

De Appel
jaarverantwoording
2017

Inhoudsopgave

1	.	Samenvatting	3
2.		Bestuursverslag	5
3.		Activiteiten	7
4.		Curatorial Programme	25
5.		Archief	28
6.		Onderzoek	30
7.		Educatie	31
8.		Netwerk	38
9.		Publiek	41
10.		Bedrijfsvoering	42
11.		Financiën	45
12.		Samenstelling bestuur en directie	47
13.		Overzicht medewerkers	48
14.		Jaarrekening 2017	50

1. Samenvatting

Het jaar 2017 was zondermeer een positief jaar voor De Appel. Na het turbulente 2016 kunnen we niet anders dan verheugd zijn met het diverse en rijke programma dat we realiseerden, de bezoekers die we wisten te trekken, de manier waarop we ons in Amsterdam Nieuw–West wisten te vestigen en het positieve financiële eindresultaat.

De Appel organiseerde drie grote tentoonstellingsprojecten met Muntadas, Christine Sun Kim en Hiwa K, alsook het ambitieuze Curatorial Programme project *Why Is Everybody Being So Nice?*, diverse archiefpresentaties, kleinere tentoonstellingen, talloze events en performances en bood een veelzijdig educatief programma aan. Het was een druk en levendig jaar met ruim 17.000 bezoekers, luisteraars en deelnemers.

Financieel wordt het jaar positief afgesloten met een positief resultaat van bijna €90.000. Er worden voor de komende jaren grote uitgaven verwacht, een ambitieus project in de zomer van 2018 en een noodzakelijke verhuizing in 2019, waarvoor dit positieve resultaat ingezet zal worden. Het percentage eigen inkomsten in 2017 bedraagt volgens de berekeningsmethode van het AFK 24% (2016: 18%). De bijdrage uit private middelen in 2017 betrof ruim €130.000 en bestaat onder meer uit bijdragen van diverse private fondsen en donaties. Het eigen vermogen van De Appel kwam hiermee eind 2017 uit op bijna €240.000.

Ook ging De Appel een groot aantal interessante en inhoudelijke samenwerkingsverbanden aan, lokaal, nationaal maar ook internationaal. De Appel wist zijn rol op die drie niveaus stevig waar te maken. In dit programma kwam de visie van directeur Niels Van Tomme omtrent de verbondenheid tussen De Appel als presenterende instelling, als onderzoeksinstituut, als levend archief én als opleidingsinstituut krachtig tot uitdrukking.

IN 2017 WAS DE APPEL:

- ontvanger van ruim 17000 bezoekers;
- opdrachtgever van meerdere nieuwe kunstwerken;
- uitvoerder van fair pay en fair practice;
- actieve stem in debatten in de stad;
- samenwerkingspartner voor de Spaanse kunstenaar Muntadas, de Amerikaanse kunstenaar Christine Sun Kim, de Iraaks–Koerdische kunstenaar Hiwa K;
- ondervrager van etiquette in de kunstwereld;
- onderzoeker van het werk van Ulises Carrión;
- een podium voor performance kunstenaar Aki Onda;
- partner in internationaal onderzoek naar curatorische praktijken;
- een plek voor fans van cassettebandjes van geluidskunstenaars en muzikanten;
- de lanceerbasis van het In–Out Center Archives;
- de plek waar zes internationale curatoren werkten rond thema’s van Slowness, Conflict en Joy;
- gastvrije ontvanger van volwassenen en scholieren uit de buurt.

De Appel kijkt reikhalzend uit naar het komende programma in 2018 en 2019; dat is artistiek–inhoudelijk onverminderd interessant; er staan bijzondere tentoonstellingsprojecten op stapel met lokale maar ook internationale kunstenaars, de nieuwe deelnemers aan het Curatorial Programme beloven weer garant te staan voor een prikkelend jaar en levendige debatten over de stand van het curatorenvak, vanuit het Archief wordt onderzocht hoe een mobiele bibliotheek en een nomadisch archief er in de toekomst uit zouden kunnen zien, verschillende buurtscholen mogen zich verheugen op kunst uit De Appel collectie die hun klaslokalen en curriculum komt verbijzonderen. Ook staan de komende twee jaar in het teken van wederom een noodzakelijke verhuizing, eind 2019 zal Broedplaats Lely, zoals gepland, worden opgeheven. De Appel is dan ook druk zoekende naar een nieuwe locatie in Amsterdam. De Appel is terug en een heeft een inhoudelijk vernieuwende, centrale plaats ingenomen in de hedendaagse kunstwereld. Zeker nu het Stedelijk Museum Bureau Amsterdam gesloten is, is De Appel als ruimte voor én plaats van productie, onderzoek, verdieping, experiment en debat onmisbaar.

2. Bestuursverslag

Voor u ligt het jaarverslag van het jaar 2017 dat, na het uiterst turbulente 2016 waarin De Appel te maken had met een bestuurscrisis en tegenvallende subsidie inkomsten, inkijk geeft in het programma, het nieuwe elan van de organisatie en dat bijzondere aandacht besteedt aan de ontwikkeling van het educatief programma. De Appel draait weer op volle kracht en heeft zich op korte tijd in haar nieuwe buurt Amsterdam Nieuw-West weten in te bedden.

Begin 2017 verhuist De Appel, in nauw overleg met de gemeente Amsterdam, naar Broedplaats Lely: een verzamelgebouw in Nieuw-West waar kunstenaars wonen en werken en ook STEIM haar kantoren en studio's heeft. Aanvankelijk programmeerde De Appel zijn tentoonstellingen op externe locaties maar vanaf september wordt een eigen tentoonstellingsruimte in de Broedplaats betrokken.

Het jaar wordt artistiek gekenmerkt door het succes van twee beeldbepalende solotentoonstellingen: de eerste met Christine Sun Kim, de tweede met Hiwa K. Zowel bij pers als publiek worden de projecten enthousiast onthaald. Met ruim 17.000 bezoekers in 2017 mag De Appel met trots spreken van een geweldig jaar. Het programma van de in 2016 gestarte directeur Niels Van Tomme krijgt hiermee publiekelijk een duidelijke gestalte.

Vanuit het Archief worden ook bijzondere projecten gerealiseerd zoals de lancering van het In-Out Center archief en de samenwerking met kunstenaar Jeroen Vermandere, tevens bewoner van Broedplaats Lely.

Het Curatorial Programme is ondertussen vernieuwd wat betreft curriculum en werkwijze en staat garant voor wederom een jaar van uitdagende, scherpe en kritische projecten van de zes internationale curatoren.

Het jaar 2017 is tevens een jaar van veelzijdige samenwerkingen: lokaal, regionaal, nationaal en internationaal, met partners uit de cultuur maar ook heel vaak daarbuiten, van een vechtclub in Nieuw-West tot een museum in Amerika. De Appel bestrijkt een rijk geschakeerd pallet aan allianties en is verknoopt met een zeer divers netwerk.

3. Activiteiten

De Appel organiseert een breed scala aan activiteiten, maar is in eerste instantie een instelling die hedendaagse beeldende kunst presenteert. Het instituut brengt kunstenaars uit vrijwel alle disciplines, die de wereld vanuit diverse perspectieven en vraagstellingen benaderen. Dit doet De Appel via haar drie voornaamste pijlers: het publieksprogramma (dat in 2017 bestond uit drie solotentoonstellingen, een programma over etiquette in de kunstwereld, diverse kleinere presentaties en een veelheid aan publieke- en educatieve evenementen), het Archief (dat behalve een plek voor studie en onderzoek ook een publieksprogramma genereert) en het Curatorial Programme (dat zes internationale kunstenaars opleidt maar hen ook onderzoek laat doen in het Archief en laat bijdragen aan het publieksprogramma). In de nieuwe opzet worden de drie pijlers van De Appel in relatie tot elkaar gedacht, ontwikkeld en gepresenteerd. Daarom worden ze ook hier in dit jaarverslag in hun samenhang opgenomen.

Ook het educatieve programma, de publicaties en performances worden doorheen dit jaaroverzicht vernoemd. We kiezen er bewust voor het programma niet op te delen in grote tentoonstellingen en kleine events, dat zou geen recht doen aan de manier waarop het programma wordt ontwikkeld. Het programma vond inhoudelijk plaats zoals gepland en beoogt: het droeg bij aan de ontwikkeling van nieuw werk van kunstenaars, was stevig ingebed in een lokaal en (inter)nationaal netwerk en wist op bijzondere wijze verschillende doelgroepen aan De Appel te binden.

3.1) MUNTADAS: ACTIVATING ARTIFACTS: ABOUT ACADEMIA

TENTOONSTELLING:

Het tentoonstellingsprogramma van De Appel opende in zijn vernieuwde vorm met een solopresentatie van de Spaanse kunstenaar MUNTADAS: ACTIVATING ARTIFACTS: ABOUT

ACADEMIA. De tentoonstelling vond plaats op de Rozenstraat 59, Amsterdam, en in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam.

ACTIVATING ARTIFACTS: ABOUT ACADEMIA was een nieuw tentoonstellings–project van Antoni Muntadas en wilde een interdisciplinaire dialoog over zowel de beperkingen als nieuwe mogelijkheden van het hoger onderwijs faciliteren, vandaar de samenwerking met de UvA in de vorm van een seminar bij UvA's VOX–POP ruimte en een FOOTNOTES presentatie (dit zijn voetnoten bij het programma ontwikkeld vanuit het Archief van De Appel) in een van hun faculteiten.

In de tentoonstelling werd kritisch engagement met de structuur en functie van het wereldwijde universitaire systeem door de kunstenaar aangemoedigd via de vele interviews die hij afnam met toonaangevende denkers en academici. Onderwerpen zoals privatisering, corporatisering, gentrificatie en globalisering in het onderwijs kwamen aan bod, maar ook de complexe relatie tussen de productie van kennis en de economische belangen die dat genereert.

De tentoonstelling presenteerde een tweede deel van het Muntadas project *About Academia* dat hij in 2011 produceerde met en presenteerde bij Carpenter Center for the Visual Arts in Harvard. Waar *About Academia I* zich richtte op de bovengenoemde kwesties vanuit het perspectief van hoogleraren en docenten, ging *About Academia II* (2017) verder in op deze thema's uitsluitend vanuit het standpunt van studenten. Bestaande uit twee uitgebreide drie–channel video–installaties met lopende teksten, video–interviews en foto's van de campus architectuur, evenals een uitgewerkte architectonische installatie, was de tentoonstelling een open ruimte voor het kritisch onderzoeken van academisch onderwijs.

ACTIVATING ARTIFACTS: ABOUT ACADEMIA werd geproduceerd door het Center for Art, Design and Visual Culture aan de University of Maryland Baltimore County in samenwerking met De Appel, en was te zien op beide locaties. De tentoonstelling

reisde nadien naar CICUS aan de Universidad de Sevilla in Spanje, waar het te zien was van 23 september tot 10 november 2017. Een aangepaste versie van het werk was te zien in de ‘Exhausted Academies’ tentoonstelling in Nottingham Contemporary in Nottingham, UK van 30 juni tot 5 juli 2017.

PUBLICATIE:

Het boek *Activating Artifacts: About Academia* werd samengesteld door Niels Van Tomme met teksten van José Luis Falconi, Olivia Muñoz–Rojas en Daniel Tucker, reproducties van de kunstwerken, installatieshots van de tentoonstellingen en een visueel essay van Muntadas. Het boek werd aan het einde van de tentoonstellingsperiode gepresenteerd bij De Appel en wordt in de boekenwinkel en online verkocht.

ARCHIEF:

De FOOTNOTES presentatie GOOD LUCK, SEE YOU AFTER THE REVOLUTION werd georganiseerd door De Appel Curatorial Programme deelnemers Mira Asriningtyas, Lucrezia Calabrò Visconti en Shona Mei Findlay en vond plaats in een presentatie–ruimte van de UvA kunstgeschiedenis faculteit. De presentatie verhiel zich tot Muntadas’ tentoonstelling ABOUT ACADEMIA: ACTIVATING ARTIFACTS door radicale onderwijsprogramma’s in de kunsten uit te lichten aan de hand van een zeer selectieve genealogie die eindigde in de oprichting van het Center for Advanced Visual Studies aan MIT, het experimentele kunst– en onderzoeksplatform waar Muntadas in 1977 voor het eerst te gast was. Een aantal jaren later zou de kunstenaar een 24–jaar lange professionele relatie met MIT ingaan. Het werd zijn meest langdurig academisch engagement in een carrière die wordt gekenmerkt door verschillende uitzettingen met pedagogische contexten van over de hele wereld.

SEMINAR:

Het seminar, in samenwerking met de UvA, vond plaats op 27 maart in UvA’s VOX POP ruimte. De focus lag op hoe de processen van neoliberalisering van het Amerikaanse hoger onderwijs hun weerklank vonden binnen de Europese context sinds de

Bologna–overeenkomst en in Nederland sinds de studentenopstanden van 2016. Op welke manier hebben de thema's van privatisering, corporatisering, gentrificatie en globalisering, die Muntadas zo scherp ontleeft, betrekking op de functie van universiteiten? En op welke manier verhouden deze kwesties zich tot bepaalde geoculturele kaders? In twee paneldiscussies werd een (her)contextualisering van deze vragen geboden en werd verder nagedacht over de rol die kunstenaars spelen in discussies over de academische wereld. Het seminar werd samen met Christa–Maria Lerm Hayes (professor of Modern and Contemporary Art History, UvA) georganiseerd. Deelnemende sprekers waren: Sepp Eckenhausen (Commoning UvA), Eva Fotiadi (lecturer in Contemporary Art and Theory, UvA), Steven ten Thije (research curator, Van Abbemuseum), Mieke Bal (professor emeritus in Literary Theory, UvA), Cecilia Guida (program director and curator, UNIDEE – University of Ideas part of Cittadellarte, Bologna) en Rolando Vázquez (assistant professor of Sociology, University College Roosevelt, Utrecht University).

EDUCATIE :

Tijdens de kunstschooldagen heeft De Appel 240 leerlingen uit groep 8 ontvangen. Waarbij de leerlingen hebben kennisgemaakt met de tentoonstelling van Muntadas samen met de curator van de tentoonstelling, Niels Van Tomme. De groepen hebben een rondleiding gevolgd en daarna was er tijd om te discussiëren: gaat het juist goed bij jou op school of moeten er dingen anders? En wat vindt je leraar of lerares eigenlijk? Wat zou hij of zij anders willen?

Naast het bezoeken van de tentoonstelling heeft de andere helft van de leerlingen de nieuwe locatie van De Appel bezocht. Waarbij de leerlingen hebben kennisgemaakt met fotografe Vera Duivenvoorden en zij heeft uitgelegd wat een selfie onderscheidt van een groepsportret. Waar ga je staan? Wat geeft een mooi beeld? Wanneer ben je als groep tevreden? De leerlingen gingen hierbij naar huis met een unieke en onvergetelijke groepsfoto van hun klas.

3.2) WHY IS EVERYBODY BEING SO NICE?

PROGRAMMA:

Het tweede project van 2017 was het afsluitende project van het Curatorial Programme 2016–2017: *Why Is Everybody Being So Nice?* gerelateerd aan gedrags- en morele codes in de kunstwereld. Het project bestond uit een online publicatie en publieke evenementen op verschillende locaties in Amsterdam. Het keek naar het grijze gebied tussen ethiek en etiquette en benaderde de kunstwereld als een snel groeiende sector binnen de post-industriële kenniseconomie. Vanuit een brede visie wilde het programma zicht krijgen op en doordenken over algemenere kwesties rond arbeidsonzekerheid binnen het kunstenveld, waar in de woorden van Martha Rosler *niceness* (aardig zijn) ‘tegenoet komt aan de vraag, in neoliberale termen, naar het construeren, vertolken en voortdurend optutten van een onderhandelend *ik*.’

Het eerste deel van het project vond in april in De Appel plaats en had de vorm van een vierdaags programma met paneldiscussies, workshops, filmvertoningen en performances. Het evenement werd afgesloten met een gezamenlijke overnachting, *The Night of Exhaustion and Exuberance*, waarmee het gezamenlijk slapen werd geactiveerd tot een daad van verzet en een toe-eigening van tijd en ruimte.

Er waren bijdragen van zeer diverse mensen en organisaties: Apparatus 22 (RO), Art Collective, Bucharest/Brussels, Johannes Büttner (DE), Artist, Participant of de Ateliers, Amsterdam, Benedikte Bjerre (DK), Artist, Participant of de Ateliers, Amsterdam, Charlotte Van Buylaere (BE), Curator & Researcher, Antwerp and former Assistant Curator to the Bucharest Biennale 7, Bucharest, Binna Choi (KR/NL), Director of CASCO – Office for Art, Design and Theory, Utrecht, Laurie Cluitmans (NL), Independent Curator and Writer, Amsterdam, Larisa David (RO), Artist and Student at Piet Zwart Institute, Rotterdam, Hendrik Folkerts (NL), Curator, documenta 14, Kassel/Athens, Erin Gleeson (US), Artistic

Director of SA SA BASSAC, Phnom Penh, Yolande van der Heide (NL) Publishing Coordinator at Casco – Office for Art, Design and Theory, Utrecht, Pablo Helguera (MEX), Director of Adult and Academic Programs, MoMA and Artist, New York, Gergő Horváth (RO), Artist, Curator and former Director of Bucharest Biennale, Bucharest, Xenia Kalpaktsoglou (GR), Independent Curator and Founder of Athens Biennale, Athens, Brian Kuan Wood (US), Writer and a founding editor of e-flux journal, New York, Martina Mächler (CH), Artist, Zurich, Vera Mey (NZ), Independent Curator and PhD candidate at SOAS, University of London, Nat Muller (NL), Independent Curator and Writer, Amsterdam, Ambra Pittoni and Paul-Flavien Enriquez-Sarano (IT/FR), Artists, Torino/Paris, Haco de Ridder (NL), Senior Project Officer International Relations, Mondriaan Fund, Amsterdam, Anastasia Shin (UK), Artist and Student at Piet Zwart Institute, Rotterdam, Tijana Stepanovic (HU), Curator, Den Haag and Head of International Projects at OFF Biennale 2015, Budapest, Jan Verwoert (DE), Writer and Critic, Visiting Professor at University of the Arts, Berlin and Piet Zwart Institute, Rotterdam, Young Girl Reading Group, Dorota Gawęda (PO) & Eglė Kulbokaitė (LT), Artists, Basel/Athens, Laura Wiedijk (NL), Artist, Amsterdam

PERFORMANCES:

Als onderdeel van dit programma werd ook een zogenaamde Open Avond(s) georganiseerd. Open Avond(s) treedt in de voetsporen van een format dat oorspronkelijk in De Appel werd getoond in 1979–80. Het biedt een vrijruimte aan kunstenaars om een publieke presentatie te maken en verbindt het De Appel Archief aan hedendaagse performance praktijken. Open Avond(s) krijgt inhoudelijk vorm via een open oproep.

Open Avond(s) is een onafhankelijk project geïnitieerd door CP alumni Emma Ines Panza, als onderdeel van een artistiek onderzoek naar performance en curating. Deze editie werd gerealiseerd met medewerking van Titus Nouwens en Christopher Mahon.

DE DEELNEMERS VAN OPEN AVOND(S) 2017 WAREN:

Nesral Kid (Dirk Larsen), Jacob Dwyer, Vita Evangelista, Mariana Lanari, Aurelien Lepetit, Christopher Mahon, Emma I. Panza, Thom Puckey, Mavi Veloso, Deniz Buga, Najiba Brakkee, Rumiko Hagiwara, Bea McMahon, Gerrit Dekker, Laurent-David Garnier, Arie de Fijter, Ksenia Perek, Rekombinacje, Miyuki Inoue-collective.

3.3) NATIVE FOREIGNERS - ULISES CARRIÓN

ARCHIEF:

Vanuit het Archief werd een week later (midden april) een live radio uitzending georganiseerd over Ulises Carrión: *Native Foreigners – Ulises Carrión*. Deze vond gelijktijdig plaats in Amsterdam, Mexico City, Museo Jumex en Athene, documenta 14. De uitzending bracht Carrión-fans samen via live discussies, lezingen en optredens. *Native Foreigners* toonde de relevantie van Carrión's oeuvre in de hedendaagse cultuur, evenals in de huidige vormen en strategieën van (artistieke) zelfbeschikking van kunstinstellingen. Het project werd geïnitieerd door het web *publishing / archiving* platform Unfold.

Het werk van Ulises Carrión is een terugkerend onderwerp waar vanuit het Archief van De Appel aandacht aan wordt besteed.

3.4) BUSY DAYS WITH CHRISTINE SUN KIM

TENTOONSTELLING:

In mei startte het omvangrijke tentoonstellingsproject **BUSY DAYS WITH CHRISTINE SUN KIM**, bestaande uit vijf artistieke interventies die plaatsvonden in Amsterdam (en daarbuiten). Het project presenteerde een selectie van kunstwerken van

de Amerikaanse kunstenaar Christine Sun Kim die, als dove kunstenaar, het medium geluid onderzoekt door middel van technologie, performance en tekeningen. Elk van deze interventies bestond uit een verschillend medium, tijdsbestek en sociale context, zoals een nachtclub, een radio station en een kantoorgang, en benadrukten Kim haar persoonlijke relatie met gesproken taal en haar auditieve omgeving.

Het project ontstond uit een reeks uitgebreide chat-sessies tussen de dove kunstenaar en Niels Van Tomme. Deze sessies gingen over verschillende onderwerpen, zoals de visuele interpretatie van geluid, alternatieve ruimtelijk geluidservaringen en privileges die verband houden met het horen. Naarmate de gesprekken vorderden kwam er echter één urgent thema naar boven: hoe kun je een tentoonstellingsproject organiseren dat aan de ene kant rekening houdt met de kern van Kim haar praktijk – de conceptuele en sociale aspecten van geluid – en aan de andere kant met de toenmalige nomadische realiteit van De Appel.

DE ONDERDELEN WAREN:

- Christine Sun Kim en haar artistieke partner Thomas Mader gaven een persoonlijk interview aan het bijzondere Amsterdamse online radiostation Red Light Radio. Tijdens het interview was er een tolk in American Sign Language (ASL) aanwezig.
- Christine Sun Kim gaf een lezing-performance bij De Appel over haar relatie met de kerkklokken die ze vanuit haar appartement in Berlijn waarneemt, en hoe haar eerder gevormde ideeën over klokken en geluid hier door zijn veranderd.
- De reeks tekeningen *Available Spaces for Composers* (2016) en *Just Music* (2017) toonden een alternatieve notatie van muziek die ontstond door jarenlang te werken met de parameters voor geluid van American Sign Language (ASL) tolken en door het lezen van ondertitelingen op televisie en bij films. De tekeningen werden gepresenteerd in de gang van De Appel.
- De video-installatie *Close Readings* (2016) verandert op een speelse manier ondertitels van films, waarbij dove vrienden van

Christine Sun Kim persoonlijke “sound cues” toevoegen. In *Classified Digits* (2016) worden er alternatieve storytelling-methodes voor Amerikaanse gebarentaal gebruikt bij de *re-enactment* van herkenbare en ongemakkelijke sociale situaties door een spel van armbewegingen. De video installaties waren te zien in de nachtclub De School.

- Een heruitzending van een 24-uur lange audio-opname verzamelde de bijdragen van vierentwintig deelnemers die gevraagd werden om een geluidsopname te maken van hun ‘drukste’ uur tijdens een werkdag. De deelnemers zijn verwikkeld in activiteiten zoals lezen, overleggen, tekenen of zelfs met een bus rijden. De heruitzending werd gerealiseerd in samenwerking met Ja Ja Ja Nee Nee Nee.

DE APPEL EDITIONS:

BUSY DAYS WITH CHRISTINE SUN KIM was ook de aanleiding om te starten met De Appel (*editions*): een nieuwe serie kunstenaarsedities die De Appel realiseert in nauwe samenwerking met de kunstenaars uit haar artistiek programma. De Appel (*editions*) zijn apart te koop of in de vorm van een abonnement (minimale afname van 5 opeenvolgende edities).

ARCHIEF:

Gedurende het project van Kim was er tevens de FOOTNOTES presentatie van een visuele partituur van Giuseppe Chiari (1926 – 2007) te zien. Deze partituur paste heel goed bij Christine Sun Kim’s ingewikkelde visuele representaties van geluid via tekening. Met zijn visuele instructies voor een compositie, omzeilde Chiari de traditionele modi van muzikale notatie. Hij beschouwde een partituur niet alleen “als basis voor het produceren van geluid, maar ook als een schilderij om naar te kijken, waarbij de noten en de representatie van de gebaren visuele elementen worden”. Giuseppe Chiari was een kunstenaar, componist en filosoof. Hij was onderdeel van Fluxus en Gruppo 70 en een voorvechter van intermedia werken tussen muziek, spraak, gebaar en beeld.

In 1979 werd Giuseppe Chiari uitgenodigd door De Appel-curator Josine Van Droffelaar voor het Holland Festival.

Hij heeft drie concerten uitgevoerd: in Amsterdam, Groningen en Rotterdam. De FOOTNOTES presentatie was gebaseerd op een visuele score die onlangs (opnieuw) werd ontdekt in het Archief van De Appel, en die voor de bovenstaande optredens werd gebruikt. De score zelf was te zien, naast een videoregistratie van de uitvoering in 1979 in Groningen.

3.5) AKI ONDA

PERFORMANCE:

De Appel presenteerde in juni een unieke performance van de in New York wonende kunstenaar en componist Aki Onda, waarin hij mnemonische ervaringen construeert met behulp van geluid en technologie. 'Disappearances (For The Space)' reageerde op het Archief van De Appel en de nieuwe locatie in Amsterdam Nieuw-West. Onda reageerde op de architectuur en akoestiek van de ruimtes waarin hij zich bevindt door verschillende objecten te bespelen en hier 'geluidsherinneringen' aan toe te voegen vanuit zijn persoonlijke cassettearchief.

Onda is bekend van zijn 'Cassette Memories', een verzameling evocatieve audiowerken bestaande uit 'field recordings' gemaakt met een Walkman. Hij werkte samen met de kunstenaars Michael Snow, Ken Jacobs, Akio Suzuki en Loren Connors. Zijn werk was te zien in instellingen zoals MoMA, The Kitchen, documenta 14, Centre Pompidou, Louvre Museum, Palais de Tokyo en Bozar.

3.6) IMPULSE

ARCHIEF:

In de zomer presenteerde het Archief een bijzondere verzameling edities van het magazine IMPULSE. Dit Canadese kunstenaarstijdschrift werd uitgegeven van 1971 tot 1990. IMPULSE had een sterke focus op kunst en literatuur, en was in visueel en conceptueel opzicht een voorbeeld voor andere tijdschriften. Het tijdschrift was een voortdurend onderzoek om de beste

Canadese en internationale kunstenaarsteksten te presenteren met al de facetten van die tijd.

Onder de redacteuren waren Sylvère Lotringer van Semiotext (e) en Willoughby Sharp van Avalanche magazine. In IMPULSE werden bijdragen gepubliceerd van een scala aan boeiende kunstenaars en schrijvers, onder wie Kathy Acker, Hans Haacke, Jean Baudrillard, William Burroughs, Colin Campbell, Marguerite Duras, Jenny Holzer, Patti Smith en Michael Snow.

LEZING:

Eldon Garnet, die het redacteurschap van IMPULSE in 1974 overnam van Peter Such gaf een lezing bij De Appel op 26 mei 2017.

3.7) CURATING AFTER THE GLOBAL

SYMPOSIUM:

Na de zomer begon het culturele jaar met het symposium CURATING AFTER THE GLOBAL dat kaderde in een meerjarige samenwerking tussen De Appel, LUMA Foundation en CCS Bard. Samen met partners als Valand Academy of Arts, University of Gothenburg, Central Saint Martins, University of the Arts London, Department of Art, Goldsmiths, University of London, Villa Vassilieff en Bétonsalon, in Parijs en École supérieure d'art et design Valence.

In navolging van het succes van *How Institutions Think* (LUMA, Arles, 2016) en *The Future Curatorial What Not and Study What? Conundrum* (CCS Bard, 2014) werd tijdens dit derde internationale symposium nader ingegaan op de relatie tussen de globalisering van de (museum)wereld en hoe curatoren hiermee omgaan. De universalisatie van wat kunst is of kan zijn gaat vaak ten koste van meer lokale tradities en gemeenschappen. Tijdens het symposium werd stilgestaan bij de betekenis van 'globaal' en 'lokaal' in de context van artistieke, en theoretische

kennis en praktijk. Sprekers waren onder meer Vijay Prashad, Ntone Edjabe, Morad Montazami, Joshua Simon, Nkule Mabaso, Athena Athanasiou, ANTARIKSA en Marwa Arsanios.

3.8) TO REMEMBER, SOMETIMES YOU NEED DIFFERENT ARCHEOLOGICAL TOOLS

TENTOONSTELLING:

De derde grote solotentoonstelling van 2017 betrof TO REMEMBER, SOMETIMES YOU NEED DIFFERENT ARCHEOLOGICAL TOOLS van Hiwa K (Koerdistan–Irak, 1975) die twee nieuwe werken maakte voor de presentatie bij De Appel. De twee nieuwe producties betroffen een filosofische worstelsessie in een vechtclub (*Pin-down*) en een zoektocht naar de aanvallers van K (*deDutched*), waarbij noties van herinnering samenvallen met het vertellen van verhalen tegen de achtergrond van de hedendaagse ervaringen van migranten. Dit was tevens de eerste tentoonstelling in de nieuwe ruimte van De Appel bij Broedplaats Lely.

TO REMEMBER, SOMETIMES YOU NEED DIFFERENT ARCHEOLOGICAL TOOLS toonde video's en relikwieën van bovenstaande nieuwe werken van Hiwa K. Daarnaast werd een selectie oudere kunstwerken gepresenteerd, waarin Hiwa K tevens complexe mnemonische benaderingen inzet om noties van geweld en ontheemding te verkennen. De tentoonstelling toonde een veelzijdige, pragmatische reeks van instrumenten voor de amateur–immigrant, waarmee hij officiële archeologische methodologieën kan omzeilen. De tentoonstelling verbond Hiwa K's onbegrensde inzicht in de wereld en open manier van werken met een dynamisch tentoonstellingsmodel, waarin niets vast staat tot dat de tentoonstelling opengaat voor het publiek...

De productie van het kunstwerk *Pin-down* vormde het begin-

punt van de samenwerking tussen De Appel en Hiwa K en is het resultaat van een uniek partnerschap met El Otmani Gym, een beroemde vechtklub in Amsterdam Nieuw-West. Het werk is in 2018 te zien in het S.M.A.K. in Gent, die met een grote solotentoonstelling van Hiwa K het jaar opende.

Pin-down is een intellectuele worstelwedstrijd tussen Hiwa K en Bakir Ali, een Iraaks-Koerdische existentiële filosoof, die momenteel werkt als taxichauffeur in Berlijn. De afgelopen jaren hebben de kunstenaar en de filosoof uitgebreide poëtische en filosofische gesprekken gevoerd tijdens informele ontmoetingen. Samen bespraken ze de Koerdische kwestie, ideeën over ont-heemding, horizontalisme en het ongebonden begrijpen van de wereld. Recentelijk zijn deze ontmoetingen veranderd naar intense, amateuristische worstelsessies. Waarbij de beweging van het lichaam functioneert als een instrument voor herinnering. Voor *Pin-down* daagt Hiwa K voor het eerst Bakir Ali uit voor een gevecht in een publieke omgeving.

De tentoonstelling TO REMEMBER, SOMETIMES YOU NEED DIFFERENT ARCHEOLOGICAL TOOLS reist in het najaar van 2017 naar het Museum of Contemporary Art in Gdańsk, Polen. Het werk *deDutched* werd gecoproduceerd door Frans Hals Museum in Haarlem; het werk *Pin-down* is van 10 februari tot 13 mei 2017 te zien in het S.M.A.K. in Gent tijdens MOON CALENDAR, de grootschalige solotentoonstelling van Hiwa K.

ARCHIEF:

Gerelateerd aan de tentoonstelling vond de FOOTNOTES presentatie A SHORT HISTORY OF WORKS DEALING WITH VIOLENCE AT De Appel plaats. De presentatie bestond uit diverse archiefdocumenten en video's om zo een beeld te schetsen van de manier waarop kunstenaars in het verleden bij De Appel ervaringen met geweld vertaald en behandeld hebben. Daartoe behoren gebeurtenissen waarbij de kunstenaar zich agressief opstelde tegenover het publiek, maar ook momenten waarop bezoekers zich tegen de kunstenaar keerden. De presentatie toont tevens de manier waarop onschuldige objecten plots grimmig kunnen worden.

PUBLIEKSENGAGEMENT:

Tijdens de tentoonstelling van Hiwa K lanceerde De Appel diverse activiteiten om uitwisseling van kennis en ervaringen over de thema's binnen de tentoonstelling te bevorderen onder de titel 'Ensemble van Herinneringen'. We betrokken de Koerdische gemeenschap in de organisatie van het 'Ensemble van Herinneringen'. Zij hebben elk een ENSEMBLE sessie georganiseerd om herinneringen te verzamelen en te delen met onze bezoekers. Dit hebben ze gedaan naar aanleiding van een kunstwerk dat te zien was in de tentoonstelling van Hiwa K. Elke Ensemble sessie heeft een activiteit georganiseerd om het delen van verhalen en herinneringen op een niet-hiërarchische manier te stimuleren. Elke zaterdag was er een Ensemble waar je kon koken, tekenen, dansen of gedichten schrijven. Het Ensemble functioneerde hier als een open format waar onze bezoekers konden deelnemen als ze dit wilden.

Een tweede nieuw initiatief betrof de WALKTHROUGHS: een reeks korte, informele ontmoetingen die elke woensdag om 17:00 uur beginnen bij de ingang van de tentoonstellingsruimte. Elke walkthrough gaf een specifiek perspectief op de tentoonstelling van Hiwa K, aangezien de ervaring werd bemiddeld door de beleving van De Appel-teamleden die aan de tentoonstelling hebben gewerkt: 'De Producenten' (Lucie von Eugen en Liza Nijhuis), 'De Educator' (David Smeulders), 'De Redacteur' (Maaïke Lauwaert), 'De Annotator' (Nell Donkers), 'De Kunstenaar' (Hiwa K) en 'De Curator' (Niels Van Tomme).

EDUCATIE:

Tijdens de tentoonstelling van Hiwa K hebben we 300 leerlingen ontvangen van het Calvin College en Comenius Lyceum. Tijdens hun bezoek hebben we een workshop in creatief schrijven georganiseerd samen met Lamyn Belgaroui, dichter en kickboksster. Tijdens de workshop heeft Lamyn linken gelegd met het videokunstwerk *Pin-Down* van Hiwa K waarin de kunstenaar beweging gebruikt als een instrument om herinneringen te activeren. Tijdens de workshop in het boksen stelde Lamyn de leerlingen vragen over de tentoonstelling waarbij de leerlingen op een directe manier moesten op antwoorden om het creatieve

denken te stimuleren. Na deze actieve brainstorm sessie hebben de leerlingen hun ervaringen en interpretaties uit de tentoonstelling samengebracht in een gedicht. Deze workshop was een kennismaking met De Appel en hedendaagse kunst. In het jaar 2018 zal er de mogelijkheid zijn voor de leerlingen om te kiezen of ze zich willen verdiepen in de huidige tendensen van hedendaagse kunst. Dit zal een keuzevak zijn dat wekelijks zal plaatsvinden over een periode van 8 weken.

DE APPEL EDITIONS:

HIWA K was de tweede kunstenaar die een De Appel (*editions*) realiseerde. Deze werd feestelijk gepresenteerd tijdens de finisage en WALKTHROUGH met Hiwa K.

PUBLICATIE:

De Appel Reads werd met Hiwa K gelanceerd: dit is een reeks publicaties die maandelijks wordt verstuurd naar onze nieuwsbrief abonnees. De Appel Reads bestaat uit nieuwe teksten, herdrukken en af en toe een verloren parel. Deze teksten hebben zowel betrekking op het zich steeds verder ontwikkelende institutionele denken van De Appel als onze lopende projecten.

Tijdens de tentoonstellingsperiode van TO REMEMBER, SOMETIMES YOU NEED DIFFERENT ARCHEOLOGICAL TOOLS werden twee teksten gedeeld met onze abonnees: *Immigrant Arts, Diasporic Intimacy, and Alternative Solidarity* van Svetlana Boym waarin de unieke gevoeligheid van de schrijver voor immigranten via het denken over ideeën als “de intimiteit van diaspora” en “alternatieve solidariteit” wordt belicht en een geredigeerde versie van het gesprek tussen kunstenaar Hiwa K en filosoof Bakir Ali die aan de basis lag van het kunstwerk *Pin-down*.

3.9) MUSEUMNACHT

EVENT:

Op uitnodiging van De Appel steunde kunstenaar Caroline Ruijgrok voor Museumnacht een dynamisch programma samen,

waarin ze uitdrukkelijk samenwerkte met kunstenaars die in Broedplaats Lely wonen en werken. De Appel werkte ook nauw samen met het onafhankelijke instituut voor electro–instrumentele muziek STEIM, tevens burens in Broedplaats Lely. Deze organisatie verzorgde tal van performances, geluidskunstinstallaties en interactieve kunstwerken in Broedplaats Lely. Gedurende de avond vonden presentaties en performances plaats van Aurélien Lepetit, Jacob Dwyer, Giovanni Giaretta, Minne Kersten, Laura Klinkenberg en DAY collective.

3.10) TAPES

TENTOONSTELLING:

Terwijl Hiwa K en de FOOTNOTES presentatie plaatsvonden op de gelijkvloers van Broedplaats Lely, werd in de herfst van 2017 de gang bij de kantoren van De Appel overgenomen door Jeroen Vermandere, kunstenaar uit de broedplaats die cassettebandjes van geluidskunstenaars en muzikanten uit Nederland verzamelt. In het bijzonder verzamelt hij in beperkte oplage uitgebrachte cassettebandjes uit de jaren '80 DIY–scene die ook toen al uiterst zeldzaam waren. Miniatuur kunstwerkjes in plastic covers; underground geluid dat nog steeds uitdagend klinkt. Bij elke tape hoort een verhaal van muzikanten en kunstenaars die voor een mini–publiek performden, zelf een geluidsopname maakten en eigenhandig de bandjes dupliceerden en verspreidden. Deze muziekgroepen of solo–ondernemingen gebruikten zelfgemaakte instrumenten, stofzuigers, synthesizers of opereerden volgens een vooropgesteld script. Grafisch werk uitvouwbaar of inklapbaar in de cassette opgeborgen, de tape beschilderd of beschreven. Handwerk.

Jeroen Vermandere heeft een kleine collectie opgebouwd met dit soort pareltjes van tapes, die vaak onder obscure aliases, werden uitgebracht. Bij elke tape zoekt hij naar de makers, nabestaanden en luisteraars en bouwt een collectie verhalen op die de cassette, de muziek en de makers een kleurrijke en klankvolle geschiedenis geven.

De tapes waren bij De Appel te zien en twee maal per week ontving Vermandere op gezette tijden telkens twee mensen. In dit kleine gezelschap werden de verhalen die hij heeft verzameld verteld en de muziek en geluiden verkend.

PERFORMANCE :

Ook werd de PERFORMANCE Massive Trance van Marien Van Oers opnieuw opgevoerd door Jeroen Vermandere samen met Arie De Fijter. De performance was gebaseerd op een audiocassette uit 1983 die Jeroen vond in Breda en die een strak protocol heeft. Bijgevoegde instructies beschrijven de opstelling en techniek. De duur is een half uur en het stuk bestaat uit een constante herhaling van geluid met als doel tot een vorm van trance te komen. De performance is ontwikkeld in samenwerking met de performer Arie de Fijter. Daarnaast worden de zelfgemaakte instrumenten die van Oers gebruikte, verschillende tijdsdocumenten en de originele tape met het protocol getoond.

3.11) IN-OUT CENTER ARCHIVES

LAUNCH :

Het jaar werd feestelijk en geanimeerd afgesloten met het hosten van de lancering van de In-Out Center Archives website. In-Out Center Archives toont alle verzamelde feiten en details over de 44 evenementen en tentoonstellingen die in In-Out Center aan de Reguliersgracht 103 tussen 24 november 1972 en eind 1974 plaatsvonden. In-Out Center was het eerste kunstenaarsinitiatief in Amsterdam, en legendarisch vanwege het baanbrekend en compromisloos, artistiek programma. Curatoren van de website zijn Tineke Reijnders en Corinne Groot.

Leden van het kunstenaarscentrum waren: Michel Cardena, Raúl Marroquin, Ulises Carrión, Irene Friðfinnsson, Kristján Gudmundsson, Sigurdur Gudmundsson, Hetty Huisman, Gerrit Jan de Rook en Pieter Laurens Mol. Deze leden nodigden achtereenvolgens een gast of een groep gasten uit om inspirerende internationale uitwisselingen tot stand te brengen die uniek waren destijds.

Van de vele opvolgers van In–Out Center wordt De Appel algemeen gezien als de belangrijkste. Vanaf 1974 omarmde Wies Smals performance, video en andere time–based arts, waarin de toonaangevende pioniersfunctie van In–Out Center werd voortgezet en uitgebreid.

Het programma bestond uit flitslezingen door PSWAR, Manifold Books, Kulter, Marwan, Corridor Project Space, at7 projectspace, een performance van de IJslandse kunstenaar Styrmir Örm Gudmundsson, en een interview met Sigurdur Gudmundsson, waarin de oude tijden van radicale innovatie worden bekeken in het licht van de huidige grassroots–initiatieven. Het was bijzonder hoe verschillende generaties kunstenaars die ruimtes hadden opgezet, elkaar tijdens deze lancering inhoudelijk vonden.

3.12) EXTRA CURRICULAR

De Appel is partner in het 3Package Deal programma van het AFK en Bureau Broedplaatsen (BBp) in een coalitie met de gerenommeerde Amsterdamse instellingen Foam en Rijksacademie. Via dit programma wordt toptalent gestimuleerd en gefaciliteerd met betaalbare woon– en werkruimte, budget en een netwerk. Het idee is om jonge internationale talenten aan de stad te verbinden, en dit te faciliteren en stimuleren vanuit de coalitie. In 2017 sloot De Appel het begeleidingstraject af met de Nederlandse kunstenaar Ticho Brouwers en startte een nieuw traject met de Duitse fotografie en installatie kunstenaar Lotte Reimann.

In het bovenstaande overzicht ontbreken ook nog de diverse samenwerkingsprojecten waarbij De Appel met name host was, denk aan *Humans of the Institution* of de screening van *Opera on the Street Corner* van kunstenaars Zorky Wollny en Edit Molnár, de talloze rondleidingen die we gaven aan geïnteresseerde groepen van scholieren en studenten tot beleidsmakers en collega’s en terugkerende events zoals Amsterdam Art Weekend.

4. Curatorial Programme

De twee groepen deelnemers die in het jaar 2017 (de lichting van 2016–17: Mira Asriningtyas (Indonesië, 1986), Lucrezia Calabrò Visconti (Italië, 1990), Mateo Chacon–Pino (Zwitserland, 1991), Shona Mei Findlay (Singapore, 1989), Kati Ilves (Estland, 1984) en Fadwa Naamna (Palestina, 1985) en de nieuwe lichting van 2017–18: Sun A Moon (Korea, 1985), Luay Al Derazi (Bahrain, 1991), Jagna Lewandsowska (Poland, 1986), Jo–Lene Ong (Malaysia, 1981), Arkadiusz Póltorak (Poland, 1992) en Miriam Wistreich (Denmark, 1985)) het Curatorial Programme hebben gevolgd weerspiegelen haar gerenommeerde internationale uitstraling.

De in totaal 12 jonge curatoren waren afkomstig uit vrijwel alle werelddelen, van Palestina tot Singapore, van Polen tot Indonesië en van Denemarken tot de Verenigde Arabische Emiraten. Zoals elk jaar bestond het traject vooreerst uit een diepgaande onderdompeling in de diversiteit van het Nederlandse kunstaanbod, alsook in specifieke internationale contexten die bepalend waren voor het nieuwe thematische onderzoekstraject van het Curatorial Programme. In dit traject wordt de mogelijke de–universalisering van de curatoriele praktijk onderzocht. Zo organiseerden we voor de curatoren een onderzoeksreis naar Marrakesh, Casablanca en Rabat, waar zij werden ondergedompeld in de lokale kunstscenes, alsook internationale uitstappen naar Documenta in Athene en Kassel, de Biënnale van Venetië, de Luma Foundation in Arles en diverse kunstorganisaties in België.

Kenmerkend voor deze en voorgaande lichtingen van het Curatorial Programme is de verbinding met personen of instituten in Nederland. Dit wordt gefaciliteerd door een uitgebreid immersietraject met nationale partner–instituten, gaande van CASCO tot Stedelijk Museum, en van Van Abbemuseum tot BAK. Vaak zijn curatoren van deze organisaties verbonden als docent aan het Curatorial Programme, of ontvangen zij de deelnemers van het Curatorial Programme op regelmatige basis. Verder worden er uitgebreide studio bezoeken georganiseerd

met individuele kunstenaars, of door middel van partnerships met educatieve instellingen zoals Van Eyck Akademie, De Ateliers, Piet Zwart Instituut en Rijksakademie. Als resultaat hiervan blijven de banden tussen de alumni van het Curatorial Programme met het Nederlandse kunstenveld ook lang na het beëindigen van het programma sterk. Zo stelden alumni Inga Lace (CP 2014–2015) en Katia Krupennikova (CP 2011–2012) in 2017 de tentoonstelling *It Won't Be Long Now, Comrades!* samen bij Framer Framed.

De deelnemers van het CP 2016–2017 zijn sinds hun tijd bij De Appel onder andere werkzaam als curator van de Moscow Biennale for Young Art (Lucrezia Calabrò Visconti), curator bij het Kumu Art Museum in Tallinn (Kati Ilves) of als Asia Advisor bij de Kadist Art Foundation in San Francisco (Shona Findlay).

Met het ingezette de–universaliserings–traject onderging het Curatorial Programme een verregaande inhoudelijk transformatie. Naast de immersie in het (inter)nationale kunstenveld en het finale curatoriale project dat de deelnemers collectief ervaren en organiseren (beide zijn waardevolle overgebleven elementen van de vorige formule), is het oude tutoren–model opgeheven en vervangen door een seminar en workshop traject. Door middel van weklange workshops (zes in totaal), omarmt De Appel een veelvoud aan curatoriale attitudes. Het moedigt de deelnemers aan om een “curatoriale persoonlijkheid” te ontwikkelen in plaats van een een–dimensioneel curatoriale methodologie te presenteren. De Visiting Lecturers voor de workshop worden uitgenodigd gebaseerd op hun expertise in hun respectievelijke veld en gaan altijd dieper in op een kernproblematiek van de curatoriale praktijk.

Daarnaast nemen de Seminars een prominente, meer theoretische rol in. Ze worden georganiseerd rond drie subthema's (Slowness, Conflict en Joy) en benaderen de–universalisering vanuit deze theoretische invalshoeken. Elk Seminar omvat vier sessies van een halve dag, 12 in totaal. De Guest Speakers worden gevraagd om hun artistieke/curatoriale/theoretische onderzoek te liëren aan een van de bovenstaande subthema's.

Er is telkens ook per subthema een Mentor aangesteld: Nat Muller voor Conflict, Carolyn Strauss voor Slowness en Aaron Schuster voor Joy. Deze mentors zijn verantwoordelijk voor de begeleiding van een individueel onderzoekstraject van de deelnemers, culminerend in een individuele paper van 5000 woorden minimum en een presentatie van het onderzoek bij De Appel.

Op het vlak van talentontwikkeling heeft De Appel ook steeds ruimte voor stagiaires die in het kader van hun opleiding meerdere maanden bij De Appel verblijven. Dit zijn betaalde stages waarbij we er voor zorgen dat de stagiaires zoveel mogelijk kennis opdoen en een netwerk opbouwen. Stageplaatsen worden niet ingezet voor verkapte arbeid door mensen die eigenlijk al toe zijn aan een “echte” baan maar worden via hogescholen en universiteiten uitgezet en ingevuld.

5. Archief

Sinds De Appel in 1 maart 2017 haar nieuwe onderkomen op de Schipluidenlaan betrok is het De Appel Archief meer intensief ingebed in en onderdeel van de organisatie van De Appel en een belangrijke spil tussen de tentoonstellingsruimtes, het Curatorial Programme en het kantoor. Het De Appel Archief, dat bestaat uit de bibliotheek, het archief en de collectie, is weliswaar alleen op woensdag en donderdagmiddag open voor publiek, maar bezoekers van De Appel kunnen over het algemeen altijd het archief binnenlopen en boeken, documenten of de archivaris zelf raadplegen. Hier wordt dankbaar gebruik van gemaakt; de meeste bezoekers verlengen hun tentoonstellingsbezoek met minstens 15 minuten door in het archief rond te kijken en gesprekken aan te gaan met de medewerkers. Ook het team van De Appel en de deelnemers van het Curatorial Programme maken veelvuldig gebruik van het archief; in de klassieke zin maar ook als een ruimte waar ontmoetingen kunnen plaatsvinden met de researchmaterialen binnen handbereik. Hierdoor is het Archief een plek om kennis te maken, te vergaren en te verdiepen.

Het archief werkt, naast verbanden als OKBN en Adamnet, actief samen met bibliotheken van de Rijksakademie en het Stedelijk Museum.

Er worden regelmatig archiefstukken of boeken in bruikleen gegeven voor tentoonstellingen, bijvoorbeeld: “Signals from the Periphery” in Tallinn Art Hall en “Sitting Together – “Parallel Chronologies of Coincidences in Eastern Europe” in Transit, Bratislava.

Ook wordt er regelmatig beeld- en/of onderzoeksmateriaal voor tijdschriften en boeken opgevraagd. In 2017 kwamen verzoeken van onder andere Phaidon Press, University of Antioquia in Medellín, Colombia, University of Southern California, University of Washington, School of Art + Art History + Design, University of Aberdeen en Moma, New York.

Verschillende onderzoekers kwamen naar het Appel Archief om

onderzoek te doen naar onder andere Marina Abramović, *Works and Words, Wat Amsterdam betreft*, de (digitale) werking van het Archief in het algemeen, de geschiedenis van De Appel, grafische vormgeving, *Talking Back tot the Media* en Ulises Carrión.

Bezoekersgroepen kwamen van de Vrije Universiteit Amsterdam, De Rietveld Academie, de Kabk Den Haag, en Accademia Libera Natura e Cultura uit Italië.

Het programma zoals hierboven geschetst geeft al aan dat het archief van De Appel een levend archief is, de archivaris werkt aan tentoonstellingen en events die het archiefmateriaal ontsluiten en contextualiseren. Naast de programma-onderdelen die reeds aan bod kwamen is er ook het langlopend archiefproject Martín La Roche Contreras *Gluing along Boundaries* dat in samenwerking met Manifold Books wordt ontplooid. Hierbij werkt de archivaris van De Appel op afstand aan het archief van Martín La Roche. Het archief wordt via sms berichten uitgepakt door Maartje Fliervoet, oprichter van Manifold Books, en worden op lichtgevoelig papier gelegd volgens de aanwijzingen van de “Remote archivist”. Dit project zal volgend jaar uitmonden in een kunstenaarsboek.

6. Onderzoek

Het onderzoekstraject dat De Appel in samenwerking met Ammodo vanaf 2013 uitvoerde met als doel innovaties door te voeren in het curatorenprogramma culmineerde eind 2016 in het tweedaags symposium “*You’re such a curator!*”. Vrijwel direct nadien zijn nieuwe gesprekken gestart tussen De Appel en Ammodo om een vervolgtraject op het succesvolle driejarige samenwerkingsverband tot stand te brengen.

In 2017 heeft dit ertoe geleid dat Ammodo zich voor de jaren 2017–2019 opnieuw heeft gecommitteerd aan de structurele ondersteuning van een onderzoekstraject van De Appel, dat binnen de hernieuwde structuur van het Curatorial Programme en onder het directeurschap van Niels Van Tomme zich geheel zal wijden aan het onderzoeksthema ‘modes of de–universalisation’. In navolging van de succesvolle internationale samenwerkingprojecten *How Institutions Think* (LUMA, Arles, 2016) en *The Future Curatorial What Not and the Study What? Conundrum* (CCS Bard, 2014), heeft dit in 2017 geleid tot het symposium *Curating After The Global* (LUMA, Arles 2017).

De meerjarige ondersteuning van Ammodo heeft er verder toe geleid dat het Curatorial Fellowship een doorstart heeft kunnen maken in 2017. De Palestijnse curator en alumna van het Curatorial Programme Fadwa Namna werd geselecteerd om gedurende één jaar onderzoek te doen naar ‘de–universalisation’ en zal een publiekprogramma ontwikkelen dat in 2018 wordt gepresenteerd. Daarnaast werd het onderzoeksprogramma van De Appel in 2017 gekenmerkt door een onderzoeksfase naar een aantal oriëntatiereizen en nieuwe internationale samenwerkingsverbanden die in 2018 verder tot wasdom zullen komen.

7. Educatie

De nieuwe locatie van De Appel in Amsterdam Nieuw–West heeft een doorslaggevende rol gespeeld om het bestaande educatieprogramma te heroriënteren. Voor deze heroriëntatie heeft De Appel verschillende informele gesprekken georganiseerd met kunstinstellingen, scholen, kunstenaars, buurthuizen en buurtbewoners om te kijken welke positie het educatieprogramma van De Appel kan innemen in Amsterdam en daarbuiten.

Uit deze gesprekken zijn verschillende aspecten naar boven gekomen waar De Appel een belangrijke rol kan vervullen op het vlak van kunsteducatie. Zo zijn er gesprekken geweest met Witte de With om samen te werken aan de verdere professionalisering van de kunsteducatieve sector in Nederland. Bij de gesprekken met buurtorganisaties en scholen was gemeenschapsvorming en kansrijk opgroeien een belangrijke factor. Tevens wil De Appel niet enkel een passief onderdeel vormen van de gentrificatiemachine waarvan zij ontegensprekelijk een bepalende factor is, niet in het minst in de manier waarop de organisatie door beleidsmakers wordt beschouwd als “dynamische factor van positieve verandering” in de buurt. Met onze educatieve projecten willen we vermijden dat De Appel als een ruimteschip in Nieuw–West landt met enkel bezoekers uit het centrum. In tegenstelling hiermee wil het educatieprogramma bouwen aan een positieve invulling van de veranderingen in de buurt, en om hier mee een bescheiden weerwoord te geven aan het gentrificatieproces waarbij de organisatie wordt ingezet. Deze elementen hebben de basis gelegd voor het educatieprogramma dat nu volop in ontwikkeling is. We hebben ervoor gekozen om te starten met de programma’s die focussen op de nieuwe buurt van De Appel en Amsterdam. In het jaar 2018 onderzoeken we vervolgens ook educatie allianties en mogelijkheden die (inter)nationaal zijn, waaronder met Witte de With.

7.1) ENSEMBLE

Het Ensemble is een nieuw educatieprogramma van De Appel en wil de bezoekers van De Appel samenbrengen om kennis en ervaringen te delen, gedachten opnieuw vorm te geven en tot nieuwe interpretaties te komen gerelateerd aan de thema's uit de tentoonstellingen. De Appel heeft er bewust voor gekozen geen rondleidingen te organiseren maar gelooft in de kennis en ervaringen die onze bezoekers met zich meebrengen en wil in de plaats hiervan een niet-hiërarchisch platform faciliteren voor dialoog en gemeenschapsvorming in de vorm van tweewekelijkse bijeenkomsten waarin onderwerpen of vaardigheden die raken aan de tentoonstellingen centraal staan. Tevens wil het Ensemble een platform zijn waar niet enkel onze bezoekers zich thuis voelen maar dat toegankelijk is voor iedereen, ook voor potentiële nieuwe doelgroepen zoals de buurtbewoners van De Appel. Hierdoor zullen we gemeenschapsvorming in Amsterdam versterken. Het Ensemble is een verzameling van gedachtes, ideeën en ervaringen die we ook willen documenteren via audio, beelden en video's en beschikbaar stellen voor bezoekers die niet hebben deelgenomen.

7.2) SCHOOLPROJECTEN

Een belangrijk onderdeel van deze projecten is dat we samen met de lokale scholen en buurtorganisaties het programma inhoudelijk invullen om zo aansluiting te vinden bij datgene wat het meest urgent speelt in onze buurt die geconfronteerd wordt met een verregaande "autochtonisering" (instroom van Nederlandse bewoners in met name de nieuwe flatgebouwen met duurdere huur- en koopappartementen), zoals een buurtbewoner het in een recent, persoonlijk gesprek scherp verwoordde. Daarbij willen we vermijden om enkel de belangen van De Appel naar voor te schuiven en zodoende onbewust, onbedoeld of onkritisch bij te dragen aan het gentrificatieproces dat op dit moment bezig is in Slotervaart.

De schoolprojecten die De Appel wil opzetten zijn hoofdzakelijk

ontwikkeld tijdens dit jaar en zullen voornamelijk in het jaar 2018 uitgevoerd worden. Over een periode van twee jaar zal De Appel een intensieve samenwerking opzetten met vier scholen in onze directe omgeving: het Comenius Lyceum, het Calvin College, Huibersschool en de Kentalis school. Door deze samenwerkingen stappen we af van een conventionele manier van het aanbieden van kunsteducatieve activiteiten voor scholen, waarbij Amsterdamse musea en kunstinstellingen meestal als doel stellen om zoveel mogelijk scholen en klassen naar hun tentoonstelling te brengen. Het kunsteducatie aanbod in Amsterdam blijft groeien; momenteel is er zelfs sprake van een overaanbod van kunsteducatie activiteiten voor scholen (Collard, 2016) waarin vaak het behalen van de door fondsengevers vooropgestelde quota op de eerste plaats wordt gesteld in plaats van een inhoudelijke uitdieping. De Appel kiest om die reden voor een radicaal andere aanpak: een langere en meer inhoudelijke samenwerkingen met scholen waarbij een traject uitgebouwd wordt dat de diepte ingaat. Op die manier zullen de uren die aan kunsteducatie worden gewijd substantieel hoger liggen dan een uitstapje van twee uur naar een museum, iets dat doorgaans weinig mogelijkheden biedt om werkelijk geïntegreerd te worden in het schoolcurriculum. Met onze schoolprojecten willen we net tegemoetkomen aan de vraag van scholen om op een meer structurele manier hedendaagse kunst in het lesstofpakket te integreren. Vanuit deze vraag worden er drie schoolprojecten vorm gegeven die hoofdzakelijk in 2018 van start zullen gaan.

7.3) KUNSTKLASSEN – COMENIUS LYCEUM

“Onze leerlingen komen in Amsterdam Nieuw-West bijna niet in contact met hedendaagse kunst. Enkel als we met de school een uitstap organiseren naar het centrum van Amsterdam. Daarom was ik zo blij toen ik hoorde dat De Appel bij ons in de buurt is gehuisvest.” *Diana Wempe, hoofd sectie CKV vakken, Comenius Lyceum*

Het Comenius Lyceum is een havo en vwo school in Amsterdam Nieuw–West. We willen tegemoet komen aan hun vraag om meer hedendaagse kunst te integreren in het schoolcurriculum van de leerlingen door kunstobjecten uit het Archief van De Appel in de klaslokalen te plaatsen. De Appel bezit namelijk een unieke “Unintended Collection” van kunstobjecten, documenten, artefacten, doodles en correspondenties die door kunstenaars tijdens haar meer dan veertigjarig bestaan werden achter gelaten of geschonken. Deze “Unintended Collection” werd gearchiveerd en geïnventariseerd door Nell Donkers, onze curator van het Archief, en tevens ook actief ingezet in het artistieke programma van De Appel door middel van de presentatie van deze werken. Deze kunstwerken willen we integreren in de dagelijkse schoolcurriculum door samen met docenten, leerlingen en de buurt verschillende leerlijnen uit te bouwen.

Door kunstwerken te integreren in klaslokalen zullen we vak-overstijgend te werk gaan en zal hedendaagse kunst benaderd worden vanuit verschillende perspectieven zoals wiskunde, taal, geschiedenis, aardrijkskunde, enzovoort.

7.4) CALVIJN COLLEGE EN HUIBERSCHOOL

“Er is vaak een grote kloof tussen de thuis– en schoolcultuur bij leerlingen, wat niet altijd een positief effect heeft op de resultaten van de leerlingen. Daarom willen we een brug bouwen tussen de school en de buurt. Het zou fantastisch zijn moest De Appel mee kunnen bouwen aan deze brug” *Sofie Blaisse, leerkracht buurtprogramma Calvin College*

Het Calvin College Amsterdam is een school voor leerlingen met een vmbo–basis en kaderadvies van de basisschool. De Huibersschool is een basisschool in Amsterdam Nieuw–West. Beide scholen hebben bevestigd een langdurige samenwerking

aan te gaan met De Appel om te onderzoeken hoe het artistieke programma van De Appel hun curriculum kan verstevigen. Hierbij zullen hun leerlingen regelmatig de tentoonstellingen bezoeken. Hun bezoek zal verder gecontextualiseerd worden met verdiepende workshops. Na deze workshops zullen leerlingen de keuze krijgen of ze zich nog verder willen verdiepen in hedendaagse kunst. Samen met de school zullen we dan per semester verdiepende lessen organiseren rond hedendaagse kunst en de thema's uit onze tentoonstellingen.

7.5) KENTALIS SCHOOL

“Bijna al onze lesuren gaan naar de taalontwikkeling van onze leerlingen. Wij hebben jammer genoeg zeer beperkte tijd om kunst te integreren in ons lessenpakket. Daarom lijkt het mij goed om dit kunstproject ook te integreren in andere lessen zoals dovencultuur en techniek.” *Sandra ter Horst, leerkracht Signis.*

Kentalis school is een basisschool voor leerlingen die doof of slechthorend zijn. Met deze school willen we verder bouwen aan het traject dat we gestart zijn met het artistieke project van Christine Sun Kim. Dit project focust op het unieke onderzoek dat Kim doet als dove kunstenaar naar het medium geluid. De leerlingen zetten dit onderzoek zelf verder voort door te definiëren wat voor hen persoonlijk geluid is, betekent en kan zijn. Dit thema wordt via verschillende media onderzocht, maar wordt ook verder geïntegreerd in lessen en andere activiteiten, zoals lessen rond dovencultuur en Nederlandse Gebarentaal. Het kiezen van het thema ‘geluid’ voor leerlingen die doof of slechthorend zijn ligt uiteraard niet voor de hand. Het is een thema dat uitdaagt, nieuwe inzichten opent en persoonlijke groei stimuleert. Het artistiek werk van Christine Sun Kim en haar ontegensprekelijk inspirerende levensvisie vormt hier de motor voor. De Appel is betrokken bij dit traject via gesprekken en feedback.

7.6) KUNST NU

KUNST NU is een spoedcursus hedendaagse kunst die al een aantal jaren wordt georganiseerd door De Appel en Witte de With. Kenmerkend voor dit format is dat sprekers professionals zijn (kunstenaars, kunstcritici en tentoonstellingsmakers) die de kunst niet van een afstand beschouwen maar er deel van uitmaken. Zij volgen nieuwe artistieke ontwikkelingen op de voet en maken de deelnemers deelgenoot van hun inzichten, voorkeuren en insider-kennis.

KUNST NU is er op gericht de cursisten in korte tijd inzicht te geven in de voorgeschiedenis en context van de beeldende kunst op basis van feiten, voorbeelden en interessante anekdotes. De cursus biedt heldere informatie en duiding over actuele tendensen in de hedendaagse kunst. De aanpak is niet chronologisch maar thematisch: de cursus gaat uit van concepten en vragen die nu een rol spelen in de hedendaagse kunst- en tentoonstellingspraktijk.

In 2017 werd stilgestaan bij de volgende actuele thema's door toonaangevende sprekers: Kunst en massacultuur door Nathalie Hartjes, Directeur MAMA; Kunst en postkolonialisme door Sara Blokland, kunstenaar; Kunst en technologie door Arie Altena, Redacteur V2_ en Sonic Acts; Kunst en activisme door Quinsy Gario, kunstenaar & activist; Kunst en ecologie door Zippora Elders, curator & kunsthistoricus; Kunst en kritiek door Ingrid Commandeur, kunstcriticus.

7.7) PARTNERS IN HET EDUCATIE PROGRAMMA VAN DE APPEL ZIJN:

T
he Beach ..
Stichting Magneet
Vooruit
Comenius Lyceum
Calvijn College
Huibersschool
Kentalis school
Grafisch werkcentrum Amsterdam
Witte de With
Samenwonen–samenleven
Circus Lab Amsterdam
Witte de With

8. Netwerk

Sinds haar oprichting staat De Appel bekend als een kunstinstelling met een uitgesproken internationaal karakter. Met haar tentoonstellingsprogramma, publieksprogramma, Archief en kennisprogramma voor curatoren functioneert de instelling als een lokale, nationale en internationale schakel en speler. In 2017 was vrijwel elk programmaonderdeel van De Appel een samenwerking, met zeer diverse organisaties, variërend van een buurthuis in Nieuw-West tot een universitair museum in de VS. De Appel onderschrijft hiermee het belang van collega-instellingen in en buiten de stad als samenwerkingspartners, *sparring partners* en *partners in crime*, neemt ook haar rol in het ecosysteem van de beeldende kunst serieus door kennis te delen en coalities te sluiten. Met maatschappelijke partners wordt samengewerkt vanuit het educatieve programma maar ook door de kunstenaars die we presenteren zelf.

Voor de tentoonstelling met Muntadas werd samengewerkt met het Center for Art Design and Visual Culture aan de University of Maryland, Baltimore County, waarmee de tentoonstelling samen werd ontwikkeld en gelijktijdig getoond. De tentoonstelling was gehuisvest bij Rozenstraat 59 Amsterdam. De Universiteit van Amsterdam leverde onmisbare input voor het publieksprogramma en de Onderzoekschool Kunstgeschiedenis, Amsterdam bood de FOOTNOTES presentatie vanuit het Archief onderdak. De tentoonstelling reisde nadien naar CICUS, de tentoonstellingsplek van de Universidad de Sevilla in Spanje, terwijl een versie van het project werd getoond in een groepstentoonstelling bij Nottingham Contemporary in Nottingham, UK.

Voor de projecten met Christine Sun Kim werd samengewerkt met De School, waar een tentoonstelling met twee video-installaties te zien was. Red Light Radio wijdde dan weer een uur lange uitzending aan Christine Sun Kim, waarin zij werd geïnterviewd door middel van een American Sign Language interpreter, en met radiostation Ja Ja Ja Nee Nee Nee deden we een marathonuit-

zending van 24 uren waarin het werk *Busy Day* van Kim integraal werd uitgezonden.

Het Curatorial Programme werkte samen met het Stedelijk Museum, waar zij een namiddag van lezingen, performances, presentaties en een curatoriale workshop organiseerden. Het onderzoek naar curatoriale praktijken vindt plaats in een samenwerkingsverband met Luma Foundation in Arles, het Center for Curatorial Studies van Bard College in New York, Goldsmiths University of London, Valand Academy of Arts van de University of Gothenburg, Central Saint Martins in London, Bétonsalon in Parijs en de École Supérieure d'Art et Design Valence.

Voor de afsluitende tentoonstelling met Hiwa K was El Otmani Gym in Nieuw-West partner. Deze vechtklub was de host van de artistieke en intellectuele worstelwedstrijd tussen Hiwa K en de Koerdische filosoof Bakir Ali, een event dat resulteerde in de 3-channel video-installatie *Pin-down*. Deze tentoonstelling reist eind 2018 naar het NOMUS New Art Museum in Polen.

Voor uiteenlopende events werkten we samen met STEIM en in het kader van *Humans of the Institution* werkten we met Veem House for Performance, Manifesta, The Black Archives, Frontier Imaginaries, Curatorial Practice (University of Bergen), DAI Roaming Assembly en Stedelijk Museum samen. Met Edith-Russ-Haus für Media Art en de Kunstvlaai werd dan weer samengewerkt voor de première van een film tijdens Amsterdam Art Weekend.

Met de langlopende onderzoeksgroep "How's your research? Ulises Carrión" werd vanuit het Archief een live radio-uitzending uitgezonden die gelijktijdig plaatsvond in Amsterdam, Mexico City en Athene. Met live discussies, lezingen en optredens. 'Native Foreigners- Ulises Carrión' was een samenwerking met Museo Jumex in Mexico City en documenta 14 in Athene, geïnitieerd door het web publishing / archiving platform Unfold en werd uitgezonden door Ja Ja Ja Nee Nee Nee.

Het langlopende archiefproject door Martín La Roche Contreras *Gluing along Boundaries* is een samenwerking tussen het Archief van De Appel en Manifold Books.

De bibliotheek van de Rijksakademie neemt de boeken op die De Appel niet kan huisvesten. In ruil daarvoor kunnen de Curatorial Programme deelnemers gebruikmaken van de bibliotheek van de Rijksakademie. De Bibliotheek van TEOR/éTica in San Jose, Costa Rica heeft een lege versie van de digitale database van het Appel Archief meegenomen om aldaar te implementeren.

Het Archief van De Appel ging dan weer samenwerkingsverbanden aan met: Museo Jumex, Mexico City, Documenta 14, Radia Tropiezo, Mexico City, Cannibal Radio, Athens, Manifold Books, de Rijksakademie, TEOR/éTica San Jose en adamnet.

9. Publiek

Het totale aantal bezoekers van 2017 was 17.503. Hiermee steeg het aantal bezoekers ten opzichte van 2016 met 3.392. Deze toename is met name te wijden aan de succesvolle samenwerking met De School en Red Light Radio in de context van het project van Christine Sun Kim. De bezoekers bestonden in 2017 uit met name volwassenen, toch is een substantieel van de bezoekers scholier of jongere. Zo trokken de georganiseerde educatieve projecten 793 scholieren en kwamen er meerdere klassen uit het hoger en voortgezet onderwijs op eigen beweging naar De Appel. De tentoonstelling met Muntadas reisde daarnaast ook internationaal en trok op die locaties het volgende aantal bezoekers: CICUS (Sevilla, Spanje): 1700 bezoekers, CADVC (Baltimore, US): 1850 bezoekers en Nottingham Contemporary (Nottingham, UK): 430 bezoekers gedurende de vijf dagen dat de tentoonstelling te zien was.

VOOR HET JAAR 2017 HANTEERDE DE APPEL ONDERSTAANDE RICHTLIJNEN M.B.T. HAAR VRIJBAARTENBELEID:

- Genodigden van de tentoonstellingsopeningen, deze worden bezocht door de harde kern van de (inter)nationale kunst(studenten)scene – met als belangrijk doel het op gang brengen van een *buzz* rond tentoonstellingen;
- Direct betrokken bij de tentoonstellingen of randprogrammering zoals kunstenaars, sprekers, galeriehouders en sponsors;
- Personen die direct verbonden zijn aan De Appel zoals stafmedewerkers, bestuursleden en externe adviseurs;
- Personen/groepen (*opionmakers*) uit de harde kern van de internationale kunstwereld;
- Journalisten en fotografen, in verband met voorbeschouwing en het recenseren van tentoonstellingen;
- Jongeren onder de achttien jaar, ten einde de kennismaking met beeldende kunst op jonge leeftijd te stimuleren. Deze groepen betalen wel voor de andere programmering naast de tentoonstellingen.

10. Bedrijfsvoering

10.1) RISICO ANALYSE

De twee grootste risico's voor De Appel liggen op het vlak van financiën (met name het budget bij het Mondriaan Fonds is sterk overvraagd) en het vinden van gepaste huisvesting voor begin 2020. De Appel is een ondernemende organisatie die haar eigen inkomsten weet te versterken met de verkoop van kunstwerken in oplage (De Appel Editions), die via coproducties kosten kan drukken en die voor specifieke projecten ook donaties weet te werven. Maar het werven van eigen inkomsten is onzeker en blijft een risico vormen voor presentatie-instellingen zoals De Appel.

We zijn dan ook van mening dat het ondernemerschap van organisaties niet louter in financiële zin opgevat zou moeten worden. De Appel is een naar buiten gerichte organisatie, werkt veelvuldig samen met diverse partijen en heeft op drukke dagen tientallen bezoekers en groepen over de vloer. Deze hands-on mentaliteit vertaalt zich niet alleen naar eigen inkomsten maar ook, en misschien wel vooral, naar een stevige basis in de samenleving en een actieve rol in het beeldende kunst ecosysteem. We zijn trots op ons grote publieksbereik maar vinden inhoudelijk contact en kwalitatief goede bezoeken van groter belang.

Wat betreft governance heeft De Appel een heldere structuur omtrent besluitvorming en verantwoording. Ook operationeel zijn er momenteel geen noemenswaardige risico's. Artistiek-inhoudelijk heeft De Appel het team versterkt en zijn de vooruitzichten goed. Amsterdam kent een uitgedund aanbod hedendaagse kunst dus voor De Appel ligt hier een heldere taak en belangrijke positie. Sociaal-maatschappelijk heeft De Appel met haar huidige locatie in Amsterdam Nieuw-West én het innovatieve educatiebeleid zichzelf enorm versterkt. In 2017 is veel tijd en energie geïnvesteerd in het vinden van partners en het uitbouwen van een programma. 2018 staat in het teken van het oogsten van deze inzet en het werven van additionele middelen.

De nieuwe wetgeving omtrent cyberveiligheid gaat mei 2018 van start en er worden momenteel voorbereidingen getroffen om aan deze nieuwe wet- en regelgeving te voldoen.

10.2) CODE CULTURAL GOVERNANCE

Het bestuur van De Appel past de 9 principes van de Governance Code Cultuur, een instrument voor goed bestuur en toezicht in de cultuursector, onverlet toe. Er is bewust voor het bestuur-model gekozen nadat De Appel in 2016 met flinke bezuinigen te maken kreeg. Het hele bestuurlijk proces, inclusief de toezicht-houdende functie, is in handen van het bestuur, de uitvoering is gedelegeerd aan de directie. De bestuursleden vervullen deze functie onbezoldigd en vrij van belangenverstrengeling. Onder de bestuursleden is duidelijkheid over het besturingsmodel en de daarbij horende verantwoordelijkheden: voorzitterschap, penningmeesterschap, zakelijke begeleiding en inhoudelijke begeleiding. Deskundigheid en diversiteit in bestuur en toezicht is ruimschoots aanwezig, net als artistieke visie en voeling met het artistieke veld. Er wordt integer en transparant gehandeld; zo wordt er regelmatig vergaderd en van alle bestuursvergaderingen wordt uitgebreid verslag gelegd en ingrijpende besluiten worden via de website van De Appel kenbaar gemaakt en toegelicht. Het bestuur houdt effectief toezicht en bestuurt daadwerkelijk. Verantwoording wordt afgelegd in de bestuursvergaderingen en in de jaarverantwoording. Het bestuur ziet erop toe dat de nieuwe missie van De Appel en de geformuleerde doelstellingen worden nageleefd, en dat beschikbare (publieke) middelen effectief besteed worden. Hierbij wordt gelet op een gezonde verdeling tussen overheadkosten en programmakosten. Er is een goed georganiseerde, onafhankelijke financiële controle waarbij het contact tussen bestuur, directie, boekhouder en accountant gezond en frequent is. Publieke verantwoording wordt afgelegd door de bestuursleden en organisatie via het online beschikbaar stellen van de jaarverantwoordingen.

10.3) CODE CULTURELE DIVERSITEIT

De Appel leeft de principes van de Code Culturele Diversiteit na. Bij het uitvoeren van de QuickScan op de website codeculturele-diversiteit.com scoort de organisatie goed tot uitstekend met aandacht voor diversiteit op het gebied van publiek, programma, personeel en partners. De vier principes van de code culturele diversiteit worden nageleefd: De Appel heeft een visie op culturele diversiteit die ze uitdraagt en concretiseert in programma en beleid door een inclusieve benadering van publiek en programma en een dialoog-gerichte aanpak binnen educatie en netwerk. We werken daarnaast continue aan verbetering op het vlak van een inclusief publieksbereik en een diversifiëring van het personeelsbestand. Culturele Diversiteit is verankerd in het bestuur van De Appel en zij zien ook toe op naleving van deze Code.

10.4) FAIR PRACTICE EN FAIR PAY

In het werken met kunstenaars en bemiddelaars respecteert De Appel de richtlijn kunstenaarshonoraria. Fair pay en fair practice zijn van belang in hoe we omgaan met kunstenaars, partners, ZZPers, gastsprekers en anderen die een bijdrage leveren aan ons programma, denken en handelen.

11. Financiën

11.1) EXPLOITATIERESULTAAT

In boekjaar 2017 is een positief resultaat behaald van €88.696. Dit is aanzienlijk meer dan de volgens de werkbegroting gepland. Dit heeft te maken met een onvoorziene tegemoetkoming van OCW in de frictiekosten voor de reorganisatie van 2016 en een gift van de Kranendonk Stichting. Er worden voor de komende jaren grote uitgaven verwacht, een ambitieus project in de zomer van 2018 en een noodzakelijke verhuizing in 2019, waarvoor dit positieve resultaat uitgezet zal worden.

11.2) EIGEN INKOMSTEN, CULTUREEL ONDERNEMERSCHAP

Het percentage eigen inkomsten in 2017 bedraagt volgens de berekeningsmethode van het AIK 24%. Dit is een aanzienlijke stijging ten opzichte van 2016 (18%) maar lager dan het verwachte eigen inkomstenpercentage. Deze daling is te wijten aan de afgelasting van het jaarlijkse benefietevenement en minder betalende bezoekers dan voorzien op de locatie Broedplaats Lely. Op deze locatie is zichtbaarheid en vindbaarheid een probleem vanwege de voortdurende bouwwerkzaamheden.

De bijdrage uit private middelen betrof in 2017 €132.273 en bestaat onder meer uit bijdragen van diverse private fondsen en donaties.

11.3) FINANCIËLE POSITIE

H

et eigen vermogen bedroeg op 31-12-2017, €237.268.

11.4) BALANSPOSITIE

O

p 31-12 2017 is het balanstotaal vastgesteld op € 365.902 (op 31-12 2016 bedroeg dit €284.294).

11.5) WNT

D

e Wet Normering Topinkomens in de (semi)publieke sector wordt nageleefd, de bezoldiging van de directeur van De Appel is overeenkomstig de wettelijke voorschriften.

12. Samenstelling bestuur en directie

BEESTUUR

Lex ter Braak, Voorzitter, directeur Jan van Eyck academie
Rob van Schaik, Penningmeester, bedrijfskundige
Vincent van Velsen, curator en criticus
Maaïke Gouwenberg, curator
Lonnie van Brummelen, kunstenaar
Quinsy Gario, kunstenaar en activist
Jack Bakker, projectontwikkelaar en verzamelaar

DIRECTIE

Niels Van Tomme, Algemeen directeur (i.d. 1-08-2016)
Maaïke Lauwaert, Hoofd interne zaken (i.d. 1-08-2016)

ONDERTEKENING

Namens stichting De Appel,
Amsterdam, 11 april 2018

Lex ter Braak, Voorzitter

Niels Van Tomme, Algemeen directeur

13. Overzicht medewerkers

DIRECTIE

Niels Van Tomme, *Algemeen directeur* (1.0) (i.d. 1-08-2016)
Maaïke Lauwaert, *Hoofd interne zaken* (0.8) (i.d. 1-08-2016)
Saskia van der Kroef, *Hoofd interne zaken ad interim*
(0.8) (maart – september 2017)

TEAM

Saskia van der Kroef, *Coördinator Curatorial Programme*
(0.8) (u.d. 1-11-2016)
Guus van Engelshoven, *Curator Public Programme,
Research & Publications* (0.8)
Nell Donkers, *Curator Bibliotheek & Archief* (0.8)
Jacquine van Elsberg, *vrijwilliger Bibliotheek & Archief*
Jan van Geem, *vrijwilliger Bibliotheek & Archief*
Judith de Bruyn, *vrijwilliger Bibliotheek & Archief*
Fadwa Naamna, *Curatorial Fellow* (i.d. 01.10.2017)
Harriet in 't Veld, *Boekhouder* (f)
Lucie von Eugen, *Hoofd productie* (0.8)
Liza Nijhuis, *Coordinator Curatorial Programme* (0.8)
David Smeulders, *Curator educatie en communicatie* (0.8)
Florine Zegers, *stagiair educatie en communicatie*
(oktober 2017 – januari 2018)
Hannah Cheney, *stagiair productie curatorial programme*
(maart – juli 2017)
Eva Asselberghs, *Coordinator Curatorial Programme
ad interim* (oktober 2017)
Bibi Scholten van Aschat, *Coordinator Curatorial Programme
ad interim* (0.6) (maart – september 2017)
Charlotte Van Buylaere, *Researcher Curatorial Programme*
(0.4) (maart – augustus 2017)

DEELNEMERS CURATORIAL PROGRAMME

2016–2017

Mira Asriningtyas (Indonesië, 1986)

Lucrezia Calabrò Visconti (Italië, 1990)

Mateo Chacon–Pino (Zwitserland/Colombia, 1991)

Shona Mei Findlay (Singapore, 1989)

Kati Ilves (Estland, 1984)

Fadwa Naamna (Palestina, 1985)

2017–2018

Sun A Moon (Korea, 1985)

Luay Al Derazi (Bahrain, 1991)

Jagna Lewandowska (Poland, 1986)

Jo–Lene Ong (Malaysia, 1981)

Arkadiusz Póltorak (Poland, 1992)

Miriam Wistreich (Denmark, 1985)

1. Samenstelling, 2. Samenstelling, 3. Samenstelling, 4. Curatorial programme, 5. Samenstelling, 6. Onderzoek, 7. Educatie, 8. Netwerk, 9. Publiek, 10. Bedrijfsvoering, 11. Financiën, 12. Samenstelling bestuur en directie, 13. Overzicht medewerkers

14. Jaarrekening 2017

1. Samenvatting 2. Bestuursverslag 3. Activiteiten 4. Curatorial Programme 5. Archief 6. Onderzoek 7. Educatie 8. Netwerk 9. Publiek 10. Bedrijfsvoering 11. Financiën 12. Samenstelling bestuur en directie 13. Overzicht medewerkers 14. Jaarrekening 2017

The title typeface *Ella Trebe* was made available to the public in connection to the exhibition "Women against Hitler" — an exhibition of typefaces dedicated to and named after Hanna Solf, Marianne Baum, Ella Trebe, Lisa Fittko and Anna Mettbach — by Bea Schlingehoff, shown at SCHLOSS, Oslo.

BALANS per 31 december 2017

	31 december 2017		31 december 2016	
	€	€	€	€
ACTIVA				
II Materiele vaste activa		7.069		15.449
Totaal vaste activa		7.069		15.449
I Voorraden		3.633		2.000
II Vorderingen en overlopende activa		92.247		64.607
IV Liquide middelen		237.826		202.239
Totaal vlottende activa		333.707		268.846
TOTALE ACTIVA		340.776		284.294
PASSIVA				
I Algemene reserve		185.910		137.324
II Bestemmingsreserve		40.110		-
III Bestemmingsfonds		11.248		11.248
Totaal eigen vermogen		237.268		148.572
Totaal voorzieningen		6.595		13.190
Totaal langlopende schulden		-		-
Totaal kortlopende schulden		96.913		122.531
TOTAAL PASSIVA		340.776		284.294

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 30 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

FUNCTIONELE EXPLOITATIEREKENING

	Werkelijk 2017 €	Begroting 2017 €	Werkelijk 2016 €
BATEN			
Directe opbrengsten			
Publieksinkomsten	7.818	46.000	49.995
Sponsorinkomsten	-	-	-
Overige inkomsten	55.618	52.000	71.463
Indirecte opbrengsten	27.873	-	32.569
Totaal opbrengsten	91.309	98.000	154.026
Bijdrage AFK Kunstenplan	420.174	416.550	
Subsidie Gemeente Amsterdam	-	-	416.550
Subsidies Ministerie van OCW	-	-	541.645
Overige subsidies uit publieke middelen	285.392	220.000	41.269
structureel	150.000	150.000	
incidenteel	135.392	70.000	41.269
Bijdrage uit private middelen	132.273	187.500	67.120
Percentage eigen inkomsten in %	24%	31%	18%
Totaal Subsidies/Bijdragen	837.839	824.050	1.066.584
TOTAAL BATEN	929.148	922.050	1.220.609
LASTEN			
Beheerslasten personeel	104.760	68.279	223.122
Beheerslasten materieel	189.976	100.500	280.409
Totaal beheerslasten	294.736	168.779	503.531
Activiteitenlasten personeel	291.249	246.547	258.129
Activiteitenlasten materieel	256.735	506.724	449.313
Totaal activiteitenlasten	547.983	753.271	707.442
TOTAAL LASTEN	842.720	922.050	1.210.973
Saldo uit gewone bedrijfsvoering	86.429	-	9.636
Saldo rentebaten/-lasten	-1.235	-	-1.831
Saldo buitengewone baten/lasten	3.503	-	-84.231
Exploitatieresultaat	88.696	-	-76.425
Resultaatverdeling			
Resultaat boekjaar	88.696	-	-76.425
Mutatie Bestemmingsreserve huisvesting		-	-56.404
Mutatie bestemmingsfonds OCW		-	-33.914
Mutatie Bestemmingsreserve restant subsidie OCW 2009-2012			-91.829
Mutatie egalisatie	40.110		
Mutatie algemene reserve	48.586		49.317

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 30 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

GRONDSLAGEN VAN WAARDERING EN RESULTAATBEPALING

GRONDSLAGEN VAN WAARDERING

Alle activa en passiva zijn opgenomen tegen nominale waarde, tenzij hieronder anders is vermeld.

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa zijn gewaardeerd op de aanschaffingswaarde onder aftrek van de afschrijvingen die gebaseerd zijn op de geschatte economische levensduur. De verbouwing wordt afgeschreven over de resterende looptijd van het huurcontract. In verband met geplande renovatie/sloop van het pand zal het huurcontract niet verlengd worden.

De afschrijvingen vinden als volgt plaats:

Inventaris	: 20% per jaar
Computers	: 20% per jaar
Verbouwing	: 44,44% per jaar

Investerings gedaan in de loop van het boekjaar worden tijdsevenredig afgeschreven.

Investerings van minimaal € 2.000 worden geactiveerd.

Voorraad

De voorraad is gewaardeerd tegen historische kostprijs, waarbij rekening is gehouden met een voorziening voor incurantheid

Debiteuren

De debiteuren zijn gewaardeerd tegen nominale waarde onder aftrek van een voorziening voor eventuele oninbaarheid.

GRONDSLAGEN VAN RESULTAATBEPALING

Rekening houdend met de grondslagen van waardering wordt het resultaat voorts als volgt bepaald:

Afschrijvingen vinden plaats conform vorenstaande waarderingsgrondslagen.

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving en in het bijzonder Richtlijn 640 voor organisaties zonder winststreven. Daarnaast is de jaarrekening in overeenstemming met het Handboek Verantwoording meerjarige subsidies AFK kunstenplan 2017-2020.

NIET IN DE BALANS OPGENOMEN RECHTEN EN VERPLICHTINGEN

Rechten

Subsidietoekenning AFK 2017-2020: € 1.680.696

Subsidietoekenning Mondriaan Fonds 2017-2018: € 300.000

Plichten

Huurovereenkomst nieuw pand, looptijd: 1 januari 2017 t/m 31 december 2019, waarbij de huurovereenkomst tussentijds schriftelijk opzegbaar is per 1 januari 2018, met inachtneming van een opzegtermijn van twee maanden. De huurprijs per jaar bedraagt € 26.891,15 (exclusief verschuldigde omzetbelasting)

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 30 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoelinden:

TOELICHTING OP DE BALANS

ACTIVA

Vaste activa

II Materiële vaste activa

	Totaal	Verbouwing	Inventaris	Apparatuur
	€	€	€	€
Vaste bedrijfsmiddelen				
Aanschafwaarde	33.453	-	24.059	9.394
Cum. afschrijvingen	18.006	-	10.187	7.819
Boekwaarde per begin boekjaar	15.447	-	13.872	1.575
Mutaties in boekjaar				
(Des) Investerings	-7.494	7.952	-13.872	-1.575
Afschrijvingen lopend boekjaar	884	884		
	-8.378	7.069	-13.872	-1.575
Aanschafwaarde per einde boekjaar	25.958	7.952	10.187	7.819
Totaal. afschrijvingen	18.890	884	10.187	7.819
Boekwaarde per ultimo boekjaar	7.069	7.069	-	-
Totale vaste activa	7.069			15.447

	31 december 2017	31 december 2016
	€	€
VI Vlottende activa		
I Voorraden		
Stand per begin boekjaar	2.000	2.000
Mutaties	1.633	-
Stand per eind boekjaar	3.633	2.000
II Vorderingen en overlopende activa		
Debiteuren	84.600	19.712
Voorziening debiteuren	13.544	-
	71.056	19.712
Nog te ontvangen subsidie Gemeente Amsterdam	-	-
Nog te ontvangen subsidie Mondriaan Fonds	400	-
Nog te ontvangen subsidie Fonds 21	2.500	-
Nog te ontvangen subsidie Ammodo	-	8.377
	2.900	8.377
Omzetbelasting	4.895	19.599
Borg Broedplaats Lely	6.849	5.519
Voorschotten algemeen/kruisposten	-	-
Vooruitbetaalde kosten	6.547	3.993
Pensioenpremies	-	-
Nog te ontvangen bedragen	-	7.408
	6.547	11.401
Totaal vorderingen en overlopende activa	92.247	64.607
III Effecten	-	-
IV Liquide middelen		
Kas	662	313
ABNAMRO betaalrekening	12.257	36.427
ING	25.182	40.273
ING Spaarrekening	75.000	-
ABNAMRO Spaarrekening	124.726	125.226
	237.826	202.239
Totale vlottende activa	333.707	268.846
TOTALE ACTIVA	340.776	284.294

TOELICHTING OP DE BALANS

PASSIVA

	31 december 2017 €	31 december 2016 €
Eigen vermogen		
<u>I Algemene reserve</u>		
Stand begin boekjaar	137.324	25.128
Vrijval dubieuze debiteuren	-	6.475
Vrijval Bestemmingsfonds Huisvesting	-	56.404
Resultaat boekjaar	48.586	49.317
Stand ultimo boekjaar	<u>185.910</u>	<u>137.324</u>
<u>II Bestemmingsreserve Huisvesting</u>		
Stand begin boekjaar	-	-
Mutatie boekjaar	-	-
Stand ultimo boekjaar	<u>-</u>	<u>-</u>
<u>II Bestemmingsreserve restant subsidie OCW 2009-2012</u>		
Stand begin boekjaar	-	91.829
Mutatie boekjaar	-	-91.829
Stand ultimo boekjaar	<u>-</u>	<u>-</u>
<u>II Egalisatiereserve</u>		
Stand begin boekjaar	-	-
Mutatie boekjaar	40.110	-
Stand ultimo boekjaar	<u>40.110</u>	<u>-</u>
<u>II Totaal bestemmingsreserve</u>		
	<u>40.110</u>	<u>-</u>
<u>III Bestemmingsfonds OCW</u>		
Stand begin boekjaar	11.248	45.162
Mutatie boekjaar	-	-
Resultaat boekjaar	-	-33.914
Stand ultimo boekjaar	<u>11.248</u>	<u>11.248</u>
<u>III Bestemmingsfonds Huisvesting</u>		
Stand begin boekjaar	-	56.404
Dotatie uit bestemmingsreserve huisvesting	-	-
Dotatie boekjaar	-	-
Onttrekkingen	-	-56.404
Stand ultimo boekjaar	<u>-</u>	<u>-</u>
Totaal eigen vermogen	237.268	148.573
Voorzieningen		
Voorziening BTW		
Stand begin boekjaar	13.190	13.190
Mutatie boekjaar	-6.595	-
Stand ultimo boekjaar	<u>6.595</u>	<u>13.190</u>
Totaal Voorzieningen	6.595	13.190
Langlopende schulden		
<u>Langlopende schulden</u>	-	-
Totaal Langlopende schulden	-	-
Kortlopende schulden		
<u>Crediteuren</u>		
Verschuldigd per 31 december	<u>10.214</u>	<u>34.619</u>
<u>Belastingen en premies sociale verzekeringen</u>		
Loonheffing	9.072	16.198
Pensioen	-2.573	-
	<u>6.499</u>	<u>16.198</u>
<u>Overige schulden</u>		
Vakantiegeld	11.184	5.059
Salaris	-	1.920
Nog te betalen bedragen	21.252	40.252
Huisvestingskosten	-	-
Vooruitgefactureerde bedragen	3.250	21.117
Nog te besteden subsidie Ammodo	41.926	-
Overlopende passiva	2.587	708
Borg MOES	-	2.658
	<u>80.199</u>	<u>71.714</u>
Totaal kortlopende schulden	96.913	122.531
TOTALE PASSIVA	340.776	284.294

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 30 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

TOELICHTING OP DE FUNCTIONELE EXPLOITATIEREKENING

	2017	Begroting	2016
	€	€	€
BATEN			
Publieksinkomsten			
Entrees	3.903	40.000	40.334
Catalogi	1.376	5.000	9.448
Merchandise en overige publieksactiviteiten	2.540	1.000	212
Totaal	7.818	46.000	49.995
Overige inkomsten			
Curatorial programme	42.000	42.000	33.000
Educatie overig	2.579	10.000	4.752
Sponsoring	-	-	-
Vrienden van De Appel	-	-	331
Bijdrage coproducent	10.000	-	-
Overige	1.040	-	33.380
Totaal	55.618	52.000	71.463
Overige inkomsten			
Indirecte inkomsten Huur & servicekosten	5.998	-	32.569
Indirecte inkomsten verkoop inventaris	21.148	-	-
Indirecte inkomsten overig	727	-	-
Totaal	27.873	-	32.569
Subsidie AFK			
Bijdrage AFK kunstenplan 2017-2020	420.174	416.550	-
Totaal	420.174	416.550	-
Subsidie gemeente			
Reguliere subsidie Gemeente Amsterdam	-	-	416.550
overig	-	-	-
Totaal	-	-	416.550
Subsidie OCW			
Reguliere subsidie Ministerie OC&W	-	-	541.645
Totaal	-	-	541.645
Overige subsidies uit publieke middelen			
Structureel (2 jarige subsidie Mondriaan Fonds)	150.000	150.000	-
Incidenteel	135.392	70.000	41.269
Bijdragen uit private middelen			
Bijdragen uit private middelen	132.273	187.500	67.120
Totaal baten	929.148	922.050	1.220.610

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 30 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden: